

TÜRK TİCARET KANUNUNUN 1259 UNCU MADDESİNİN ANAYASAMIZ KARŞISINDAKİ DURUMU

Yazan : Prof. Dr. A. Selçuk ÖZÇELİK

Bu yazımızda Türk Ticaret Kanununun 1259 uncu maddesine atfen aynı kanunun 1235 inci maddesinin 7 nci fıkrasındaki «Yolcu ve mal taşıma akitlerinin hiç veya gereği gibi yerine getirilmemiş olmasından doğan peşin ödenmemiş navlunun geri alınması dâhil diğer bütün alacaklar»ın mürur-ı zaman müddetinin bir sene olduğuna dair hükmün Anayasamız karşısındaki hukukî değerini, yani Anayasaya aykırı olup olmadığını, bu sebep dolayısıyla iptal edilmesi lâzım gelip gelmediğini, tetkik ve tahlil etmek istiyoruz.

1259 uncu madde delâletiyle 1235 inci maddenin 7 nci fıkrasındaki zikri geçen hükme göre, akde muhalefet sebebi ile gemi alacaklılarının dâvâ açma müddeti bir senedir. Yâni 1259 uncu madde, 1235 inci maddenin 7 nci bendinde yazılı «yolcu ve mal taşıma akitlerinin hiç veya gereği gibi yerine getirilmemiş olmasından doğan peşin ödenmiş navlunun geri alınması dahil diğer bütün alacaklar» ın bir yılda mürur-ı zamana uğrayacağını kesin bir şekilde ifade eylemiştir.

Bu hükümde evveleminde umumî hükümlere bir aykırılık göze çarpmaktadır. Mâlûm olduğu üzere, Ticaret Kanunumuzun birinci maddesine göre, Türk Ticaret Kanunu Türk Medenî Kanununun ayrılmaz bir cüz'üdür. Bu hükümden şu anlaşılmalı gerekir ki, Türk Ticaret Kanunu Türk Medenî Kanunundan ayrı ve müstakil bir varlığa sâhip olmayıp, başlı başına bir hukukî mevcudiyet olarak mütealea edilemez. Aksine olarak, bu hükümde çok açık bir şekilde belirtildiği gibi, Ticaret Kanunu Medenî Kanununun ayrılmaz bir parçasıdır. Hakkında ticârî bir hüküm bulunmayan ticârî işlerde mahkeme, evvelâ o konuda ticârî örf ve âdetin mevcut olup olmadığını araştıracaktır. Eğer mevcutsa onu tatbik edecektir. Aksi halde umumî hükümlere göre karar verecektir. (madde I, son fıkra) Ti-

caret Kanununa göre ise umumî hükümler, yukarıda zikredildiği gibi, Türk Medenî Kanununda mevcuttur. Borçlar Kanununun 60 ıncı maddesine göre, haksız fiilden mütevellit zarar ziyan yahut mânevî zarar namıyla bir meblâğ ödenmesine dair dâvâlarda mürur-ı zaman müddeti bir yıl olduğu halde, akde muhalefet sebebiyle açılacak bu kabil dâvâlarda mürur-ı zaman müddeti, muayyen istisnalar dışında, umumiyetle on sene olarak tesbit ve tâyin edilmiştir (Borçlar Kanunu m. 125). Böylece, muayyen istisnaların dışında, Ticaret Kanununa nazaran umumî hükümleri ihtiva eden Türk Medenî Kanunu koyucusuna hâkim olan prensibin, haksız fiilere nazaran, akde muhalefet sebebiyle vâki zarar - ziyan, tazminat dâvâlarında mürur-ı zaman müddetinin daha uzun olarak tesbit ve tâyin edilmiş bulunması yolunda olduğu, anlaşılmaktadır.

Bu esas gözönünde bulundurulduğu takdirde Ticaret Kanununun 1259 uncu maddesinin birinci fıkrası delâletiyle aynı kanunun 1235 inci maddesinin 7 nci bendinin son cümlesindeki, denizde «yolcu veya yük taşıma akitlerinin hiç veya gereği gibi yerine getirilmemiş olmasından doğan peşin ödenmiş navlunun geri alınması dâhil diğer bütün alacaklar»ın bir senelik mürur-ı zamana tâbi tutulması, hernekadar hususî bir hüküm olarak mahzursuz gibi telâkki edilebilir ise de, yine aynı 1259 uncu maddenin ikinci fıkrasının ikinci bendindeki hüküm ile karşılaştırıldığında, umumî hükümleri ihtiva eden Türk Medenî Kanunu (dolayısıyla Borçlar Kanunu) koyucusunun yukarıda mürur-ı zaman müddetinin tesbiti konusunda belirttiğimiz umumî temayülüne ve bu hususta kabul ettiği prensibe aykırı bir hukukî durumu, bu konuda, görmek mümkündür. Şöyle ki, anılan hükme göre çatmadan yahut 1220 nci maddeye giren bir hâdiseden doğan tazminat alacaklarıyla kurtarma veya yardım ücreti alacakları için mürur-ı zaman müddeti iki senedir. 1220 nci maddede tanzim edilen hususlar ise, geminin bir manevrayı yapmak veya yapmamak suretiyle yahut nizamlara riayetsizlik yüzünden başka bir gemiye yahut gemide bulunan can veya mallara çatma olmaksızın, bir zarar vermesi halleridir. Bundan anlaşılmaktadır ki, son zikrettiğimiz hükümlerle Ticaret Kanunumuz, denizde gemilerin haksız fiil neticesinde başka bir gemiye, yahut gemide bulunan mal veya canlara zarar vermeleri halinde mürur-ı zaman müddetini iki yıla çıkarmış olmaktadır.

Böylece 1259 uncu madde ahkâmı, umumî hükümleri ihtiva eden Türk Medenî Kanunu (Borçlar Kanunu) koyucusunun bu ko-

nuda kabul etmiş bulunduğu umumî prensipe aykırı bir mâhiyet kazanmış bulunmaktadır. Zira deniz nakliyatında mukaveleden doğan zarar, ziyan, hasar vesair alacaklarından dolayı bir sene gibi kısa bir mürur-ı zaman müddeti kabul edildiği hal de, haksız filer konusunda bu müddet iki yıla çıkarılmaktadır. Bu ise, garip bir hukukî durum manzarasını arz etmektedir.

1259 uncu maddenin, yukarıda zikredilen mukaveleden doğan alacaklara mütedair 1235 inci maddenin 7 nci bendindeki yolcu ve mal taşıma akitlerinin ifa edilmemiş olmasından doğan alacaklar hakkında kesin bir şekilde bir senelik mürur-ı zaman müddeti tesbit etmesi keyfiyetinin arzettiği diğer bir mahzur ve âhenksizlik daha vardır ki, biz bilhassa bu nokta üzerinde durmak istiyoruz.

Filhakika, Türk Ticaret Kanununun 1259 uncu maddesinin birinci fıkrası, deniz nakliyatındaki yolcu veya mal taşıma akitlerine muhalefet sebebiyle açılacak dâvâlarda bir senelik mürur-ı zaman müddetini kesin olarak tesbit ettiği halde, aynı Kanunun 767 nci maddesi kara nakliyatındaki taşıma mukavelesinden doğan bütün alacakların bir yılda mürur-ı zamana uğrayacağını kabul etmiş ve fakat son zikredilen aynı maddenin beşinci fıkrasında «Eşya; taşıyıcının hile veya ağır kusurundan dolayı zâyi olmuş, noksanlaşmış veya bozulmuş yahut geç teslim edilmişse veya yolcu, taşıyıcının hilesi yahut ağır kusuru yüzünden geç ulaşmış veya meydana gelen bir kaza neticesinde cismânî zarara uğramış veya ölmüş ise taşıyıcının mes'uliyeti bu maddedeki mürur-ı zamana tâbi olmaz» demek suretiyle dâvâcları bir senelik mürur-ı zamandan kurtararak onlara dâvâ açmak konusunda daha uzun bir müddet vermiş, yâni on senelik mürur-ı zaman müddeti tanımıştır.

Böylece mukavelenin ihlâlinden mütevellit dâvâlarda deniz nakliyatında bir senelik bir müddet tesbit edildiği halde, kara nakliyatında on senelik mürur-ı zaman müddeti tanımak suretiyle dâvâcılar arasında, deniz ve kara nakliyatı bakımından bir müsavatsızlık tanımıştır. Böyle bir durum da hukuk hayatımızda, hakların elde edilmesi bakımından, karşılıklar ve müsavatsızlıklar doğurabilecek bir mâhiyet arz etmektedir.

Evvelâ karışıklık doğurabilecek bir mâhiyet arzeder. Zira, deniz nakliyatında mukavele ahkâmına riayetsizlik sebebiyle açılan dâvâlarda selâhiyetli ve vazifeli mahkeme hâdiseye Ticaret Kanu-

nunun 1235 inci maddesinin 7 nci fıkrası delâletiyle 1259 uncu maddeyi tatbik eyleyecek olursa, bir senelik mürur-ı zaman müddeti geçtikten sonra açılmış olan dâvâları reddedecektir. Bunun yanında aynı sebeble başka bir mahkemede aynı şekilde dâvâ açılacak olsa, gerekli hukukî şartların tahakkuku halinde muhtemeldir ki ikinci mahkeme hâdiseye 1259 uncu madde yerine 767 nci maddenin 5 inci fıkrasını tatbik etsin ve bu mahkemeye dâvâ açanlar on senelik mürur-ı zaman hükmünden faydalanarak dâvâ açanların zararın tazmin ve telâfi ettirilmesi imkânlarına kavuşsunlar. Ve yine çok muhtemeldir ki, Temyiz Mahkememizin Ticaret Dairesi aynı hukukî mâhiyeti haiz bulunan iki hâdisede Ticaret mahkemelerinin ayrı içtihatlarını aksettiren farklı hükümlerini tasdik etmek suretiyle birbirine zıt kararlar verebilsin, ve bundan da bir vatandaşın tazminata nail olup dâvâyı kazanması, aynı durumdaki diğer bir vatandaşın ise dâvâsının reddedilip tazminattan mahrum kalması gibi fertler arasında kanun karşısında eşitsizlik yaratan ayrı hukukî durumlar ortaya çıksın. Şüphe yoktur ki bu gibi hallerin ortaya çıkması ile âmme vicdanında adalet duygusu rencide edilmiş olacaktır. Netekim tatbikatta böyle durumlara tesadüf edilmektedir. Muttali olduğumuz, hukuki mâhiyeti aynı ve fakat konumuza ilişkin farklı hükümlerin tatbik edilmesi suretiyle varılan hukukî sonuçları ayrı iki dâvâyı burada zikretmeği zarurî görmekteyiz.

3/1/1958 tarihinde vukubulan meşhur İzmit faciasında Üsküdar isimli gemi ile batan ve boğularak vefat eden Zeliha Güzeler adındaki şahsın vârislerinin ayrı ayrı, Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı aleyhine iki başka Ticaret mahkemesinde açtıkları tazminat dâvâlarından biri reddedilmiş, dâvâ sâhibi tazminat alma imkânına kavuşmamış, diğeri ise kabul edilerek dâvâcı lehine tazminata hükmedilmiştir.

Filhakika, zikri geçen olayda vefat eden Zeliha Güzeler'in kızı Fatma Tuğtekin, İstanbul Asliye Üçüncü Ticaret Mahkemesinde dâvâlı Denizcilik Bankası aleyhine 1960/725 esas sayılı tazminat dâvâsını açmış ve fakat mahkeme hâdiseye Ticaret Kanununun 1235 inci maddesinin 7 nci bendi delâletiyle aynı kanunun 1259 uncu maddesinin birinci fıkrası hükmünü tatbik etmiş ve «bir senelik mürur-ı zaman müddeti geçmiştir» mütaleasıyla dâvâyı reddeylemiş; böylece dâvâcı tazminat almak imkânından mahrum kalmıştır. Dâvâcının kararı temyiz etmesi üzerine Yargıtay Ticaret Dairesinin 204

esas ve 2302 karar sayılı ve 16/6/1962 tarihli ilâmı ile Üçüncü Asliye Ticaret Mahkemesinin kararı tasdik edilmiştir. Bunun üzerine dâvâcı vekili tarafından tashih-i karar talebinde bulunulmuş; bu sefer yine Yargıtay Ticaret Dairesi 31/10/1963 tarihinde oybirliği ile verdiği 63 - 4762 esas, 3926 karar sayılı ilâmı ile tashih-i karar talebini reddetmiştir. Böylece dâvâcı tazminata nail olmak imkânından mahrum kılınmıştır.

İzmit Faciasında ölen aynı şahsın (Zeliha Güzeler) diğer vârisi, yani oğlu Hikmet Güzeler de aynı sebepten Denizcilik Bankası aleyhine İstanbul Birinci Asliye Ticaret Mahkemesinde 960/748 sayı ile dâvâ ikame etmiştir. Birinci Asliye Ticaret Mahkemesi, Üçüncü Ticaret Mahkemesinden farklı içtihatta bulunarak açılan tazminat dâvâsında mürur-ı zaman müddetinin bir yıl değil, on yıl olduğunu kabul etmiştir¹. Yani hâdiseye deniz nakliyatı konusunu düzenleyen 1259 uncu maddedeki mürur-ı zaman hükmü yerine, kara nakliyatı konusundaki 767/5 inci maddeyi tatbik eylemiş ve dolayısıyla on senelik mürur-ı zaman müddetinden istifade eden dâvâcı lehine 22500 (yirmi iki bin beşyüz) lira tazminata hükmeylemiştir. Verilen kararın temyizi üzerine Yargıtayın aynı dairesi 15/7/1963 tarih, 963/2755 esas ve 963/3115 karar sayılı ilâmı ile İstanbul Birinci Asliye Ticaret Mahkemesinin yukarıda zikredilen kararını tasdik eylemiştir. Dâvâlı Bankanın tazminat mikdarının fazlalığı dolayısıyla yaptığı tashih-i karar talebi Ticaret Dairesince kabul edilerek mahkeme kararının yalnız tazminat mikdarına şâmil olmak üzere Birinci Ticaret Mahkemesince verilen karar 24/10/1964 tarih ve 964/5808 esas, 3353 karar sayılı ilâmı ile bozulmuştur. Dâvâcı vekili tarafından vâki ısrar talebi üzerine Ticaret Mahkemesi ısrara karar vermiş ve dosya Yargıtayın Hukuk Genel Kuruluna sevk edilmiştir. Hukuk Genel Kurulu 6/4/1966 tarih ve 502/D-T esas, 92 ka-

1) İstanbul Birinci Asliye Ticaret Mahkemesinin adı geçen ve şimdiki numarası 965/11 olan kararının bu hususa taallük eden kısmında şöyle denilmektedir: «...Dâvâlı vekili, dâvanın bir ara müracaata kalmış olmasını vesile ederek zaman aşımı tahakkuk ettiğini ileri sürmüş ve gerçekten, dâva, mülga altıncı Ticaret Dairesinde rü'yet edilirken dâvâcı vekilini 27/5/1959 günlü oturuma gelmemesi üzerine devam talebine bırakılmış ve aradan 6 ay geçince işlem den kaldırılmış ise de, bu kararın verildiği 31/12/1959 dan sonra 16/7/1960 tarihli dilekçe ile yenilenmiş bulunmasına göre zaman aşımına mevzu olabilecek bir süre geçmediği gibi dâvâ T. Ticaret Kanununun 767/5 inci maddesi gereğince bir yıllık zaman aşımına tâbi dâvâlardan olmadığı cihetle mezkûr def'i vârit ve kabule şâyân bulunmamıştır.»

rar sayılı ilâmıyla İstanbul Birinci Ticaret Mahkemesi kararını dâvâcı lehine tasdik eylemiş ve işi neticelendirmiştir. Bu suretle dâvâcı Hikmet Güzelere on senelik mürur-ı zaman müddetinden faydalanarak tazminata nail olmak imkânı tanınmıştır.

Böylece aynı hâdisede vefat eden kimsenin müşterek mirasçılarından biri bir mahkemenin kararıyla tazminata nail olabilmiş; diğeri (kardeşi) ise, başka bir mahkemenin farklı içtihadı yüzünden böyle bir imkândan mahrum kalmış; Yargıtayın aynı dairesi tarafından her iki mütebâyin karar tasdik edilmiştir.

Şu iki hâdiseden (dâvâdan) anlıyoruz ki, mahkemelerimiz, deniz nakliyatı konusunda, mukavelenin ihlâlinden doğan tazminat dâvâlarında mürur-ı zaman bakımından, bazen Ticaret Kanunumuzun 1259 uncu maddesini tatbik etmekte, bazen de 767/5 inci maddeyi uygulamaktadırlar. Veya böyle bir ihtimal her zaman vârit bulunmaktadır. Böyle olunca da bundan bazı karışıklıklar ve hak kazanmak konusunda müsavatsızlıklar doğmakta; bu gibi müsavatsızlıkların ortaya çıkması ise, adalet duygusunu kanatabilecek bir mâhiyet iktisab eylemektedir. Ve Yargıtayın aynı dairesi aynı konuda birbirinden farklı hukukî durumlar ortaya koyan birbirine zıt (mütebayin) kararları tasdik eylemektedir.

Bunun dışında, Ticaret Kanunumuzun 1259/1 inci maddesi delâletiyle 1235/7 nci maddesinin deniz nakliyatında mukavelenin ihlâli sebebiyle açılacak dâvâlarla bir senelik mürur-ı zaman müddeti tâyin eden hükmü ile, aynı kanunun 767/5 inci maddesindeki kara nakliyatında aynı sebeble açılacak olan dâvâlarda eşyanın; taşıyıcının hile veya ağır kusurundan zâyi olması veya bozulması, yahut geç teslim edilmesi veya yolcunun, taşıyıcının hilesi veya ağır kusuru yüzünden geç ulaşması veya meydana gelen bir kaza sonucunda cismânî zarara uğraması veya ölmesi hallerinde mürur-ı zamanın on seneye çıkarılması hükmünün yanyana bulunması, yukarıdaki karışıklıklara sebebiyet vermese dahi - kaldı ki, yazımızda zikrettiğimiz dâvâlar bunun aksini gösteriyor -, fertler arasında kanun önünde müsavat esasına aykırı bulunmakta; deniz nakliyatında zarar ve ziyana uğrayanlar, kara nakliyatındakilere nazaran bir sene gibi kısa bir mürur-ı zaman müddetinin tesbitiyle haklarını elde etme imkânlarından çok geniş ölçüde mahrum edilmekte; buna karşılık kara nakliyatında bu çeşit ihtilâfa düşen dâvâcılara denizdekilere nazaran, bazı hallerde on yıl gibi uzun mürur-ı zaman müd-

deti tanınarak daha büyük imkânlar bahşedilmektedir. Böyle bir hukukî durum ise, Anayasamızın 12 nci maddesinde ifadesini bulan herkesin kanun önünde, hukuken eşit olması esasına aykırı bulunmaktadır.

Netice olarak ifade etmek gerekirse, şöyle diyebiliriz : Yukarıda zikredilen sebepler yüzünden ve bilhassa Anayasamızın on ikinci maddesine aykırılığı dolayısıyla, Ticaret Kanunumuzun, deniz nakliyatında mukavelenin ihlâlinden doğan zarar, ziyan, alacak dâvâlarında mürur-ı zaman müddetini bir sene olarak tesbit eden 1259 uncu maddeye atfen 1235 inci maddenin 7 inci bendinde yer alan «yolcu ve mal taşıma akitlerinin hiç veya gereği gibi yerine getirilmemiş olmasından doğan peşin ödenmiş navlunun geri alınması dâhil diğer bütün alacaklar»ın bir yılda mürur-ı zamana uğrayacağı hükmünün Anayasa Mahkemesi tarafından ibtal edilmesi lâzımdır.

Bu takdirde ibtal edilen hüküm yerine kanun koyucu tarafından bir yenisinin tedvin edilmesi anına kadar, hiç olmazsa, mahkemeler, Ticaret Kanununun 767/5 inci maddesini tatbik edecekler, böylece yukarıda zikredilen mahzurlar, müsavatsızlıklar ve adaletsizliklerin önüne geçilmiş olacaktır.
